

Gutti, Pulgas de París con ángeles y gallo

Poesia (1944-1945), la primera revista literària clandestina en català

ANNA PERERA ROURA

Universitat de Girona, España

RESUM: El present article dóna compte de la història de la revista *Poesia*, fundada per Josep Palau i Fabre, que va ser la primera revista escrita en català després de la guerra civil espanyola. S’hi analitza com, tot i la clandestinitat i, per tant, la precarietat en què s’organitzava i es difonia, la revista aportava uns continguts d’alt nivell que, com veurem, són la base fonamental de les idees estètiques i literàries del seu creador, Palau i Fabre.

PARAULES CLAU: *Poesia*, Josep Palau i Fabre, clandestinitat, postguerra.

ABSTRACT: This paper presents the history of *Poesia* magazine, founded by Josep Palau i Fabre, which was the first magazine written in Catalan after the Spanish Civil War. We analyze how, despite the clandestinity and, therefore, scarcity in which was organized and it was spread, the magazine offered a high quality content that, as we shall see, is the basis of the aesthetic and literary ideas of its founder, Palau i Fabre.

KEYWORDS: *Poesia*, Josep Palau i Fabre, clandestinity, postwar Catalan literature.

1. *POESIA*, ESCLAT ENMIG D’UN SILENCI

En el difícil període de la clandestinitat en què es veia immersa el conjunt de la literatura catalana després de la guerra civil espanyola, una publicació com *Poesia* representa un bri d’esperança. La revista va ser una iniciativa personal de Josep Palau i Fabre, en un intent d’aportar als membres dels cercles literaris de l’època que residien en el feixuc exili interior, una visió renovada i renovadora del panorama literari català i internacional. La revista, de la qual van sortir publicats 20 números durant els anys 1944 i 1945, té el mèrit –o, més aviat, la circumstància– de ser la primera publicació periòdica en català de la postguerra. Palau i Fabre tenia molt clar que *Poesia* havia de ser “un repte frontal a un règim assassí i perseguidor de poetes i una revolta forta, interna, de la poesia catalana per tal de portar-la a una inexorable modernitat, sense ruptura amb la tradició” (Triadú, 2005: 10). És evident que engegar una revista en català en aquells anys era un signe, arriscat i perseguit,¹ de reivindicació lingüística i cultural. Totes les iniciatives clandestines que va tenir lloc durant la immediata postguerra en les quals es defensava la llengua o la literatura catalanes, estaven compromeses políticament i ideològicament.

¹ Possiblement a causa del risc que comportava publicar en català, cap dels números de la revista *Poesia* està datat ni porta peu d’impremta. Segons el testimoni del mateix Palau, però, sabem que el primer número va sortir el mes de març de l’any 1944 (Salvo, 1996: 104).

Josep Palau i Fabre, a les solapes de l'edició facsímil que l'any 1976 va publicar Proa amb tots els números de *Poesia*, escrivia les motivacions que van dur-lo a crear la revista, quines eren les seves intencions i com va ser el procés de gestació. Segons diu, Palau creia, cap a l'any 1943, que “havia arribat el moment de dreçar una línia de conducta poètica, per dir-ho així, d'un cert rigor intel·lectual, que si no podia ser exclusivista, havia d'eliminar, inevitablement, certs extrems i entroncar amb una certa filiació interrompuda”. La voluntat del seu fundador, doncs, era clara: apostar per la qualitat dels textos publicats, sense oblidar la tradició ni tampoc els corrents estètics més trencadors, que s'havien anat deixant de banda. La iniciativa era agosarada per dos motius: primerament, pel risc que corrien les publicacions clandestines en aquests anys de persecució i, en segon lloc, perquè el món literari de la Barcelona de l'època, que era on, bàsicament, es distribuïa la revista,² era clos i reduït i, amb la seva iniciativa, Palau demostrava que, amb coratge i molta voluntat, podien obrir-se escaletes noves (Salvo, 1996: 105).

El desig d'agermanar tradició i modernitat es mostra diverses vegades en el conjunt de l'obra de Palau.³ Si considerem que *Poesia* és també obra de Palau i Fabre, en el sentit que ell, com a únic fundador i, per tant, com a director i editor de la publicació, és l'únic responsable dels seus continguts, veurem que el seu afany de connectar diferents generacions d'escriptors es fa palès al llarg de les pàgines de *Poesia*. Palau va incloure autors catalans amb una reconeguda trajectòria literària, que segurament van veure “en la impulsió de Palau un signe de rebrotament que els afermava l'esperança” (Samsó, 1995: 35), al costat d'autors novells, gairebé inèdits, amb els qui compartia generació, la generació del 39, que considera ben diferent a la “generació fallida” d'abans de la Guerra Civil (Palau, 2008: 182). Noms com el de Carles Riba, Josep Maria López-Picó o Josep Maria de Segarra, comparteixen pàgines amb uns encara desconeguts Joan Triadú, Josep Romeu o Joan Perucho. Al mateix temps, Palau no s'està d'incloure als números de *Poesia* autors de prestigi reconegut internacionalment, com Baudelaire, Paul Valéry o William Blake.

Cada número de la revista *Poesia* constava de quatre pàgines —excepte el número 13, dedicat al surrealisme, i el número 20, dedicat a la poesia femenina, que en tenien vuit. Se'n tiraven 100 exemplars numerats en paper de fil, que donava a la revista un caire luxós i de qualitat. Palau va explicar en més d'una ocasió que en aquella època es controlava la venda de paper i que “la revista sortia en paper de fil del Guarro, que era l'únic de venda lliure. Per això la revista tenia aquesta característica, no pas per una prouja d'originalitat” (Fuster, 1973: 18). Tanmateix, la qualitat del paper, les grans dimensions de les pàgines, la presentació acurada i la perfecció formal fa que el cas de *Poesia* sigui una excepció, perquè és “estrany que en una època de privacions de tota mena hi hagués qui, en la clandestinitat, volgués i pogués construir una

²El propi Palau i Fabre s'encarregava de difondre la revista a tots els interessats a mà, porta per porta.

³L'any 1943 Palau va pronunciar un discurs a casa de Joan Anton Sopera en el qual afirmava que un dels grans problemes de la seva generació d'escriptors era no haver sabut “agermanar tradició amb modernitat, pairalisme i universalitat, salvar l'abisme que separa la cultura catalana de la cultura del món”. El text, posteriorment, es va recollir a l'apartat “Poetes i poesia” de *Quaderns de l'Alquimista* (Palau, 1997: 257).

revista digna de qualsevol país civilitzat en una època d'esplendor, i ser una de les millors que mai no s'hagin publicat al nostre país" (Ribé, 1977: 34). Efectivament, l'aspecte esplendorós de la revista contrastava amb les precàries circumstàncies socials que es vivien; però aquesta exuberant presentació respon a una voluntat de normalitat lingüística i cultural per la qual Palau creia que s'havia de lluitar.

Donades les circumstàncies, també és sorprenent la qualitat dels continguts de *Poesia*. A més de poemes en català, d'autors més o menys consagrats, també hi trobem textos originals en francès, un parell de poesies en castellà, un poema de Rosalía de Castro en gallec i traduccions de l'anglès i del francès. També hi ha petits articles assagístics sobre Ramon Llull, Ausiàs March, Paul Verlaine o Carner, entre d'altres. Tot plegat, poesia d'un alt nivell intel·lectual, en una reivindicació de la llibertat artística durant els anys foscos de la immediata postguerra.

2. DECLARACIÓ D'INTENCIONS

El primer número de *Poesia* s'obre amb un text del propi Palau que porta per títol "El poeta i la poesia". El text està format per nou frases breus referides al poeta i dues més, les dues últimes, referides a la poesia. Si tenim en compte el títol, no ens ha d'estranyar que el poeta sigui l'element principal del text. En el seguit de sentències, Palau reflexiona sobre la naturalesa i la funció dels poetes, la seva relació amb l'entorn i, sobretot, la seva relació amb les dones.⁴ Les dues últimes frases del text, "La poesia és una veritat composta d'una sens fi de mentides o una mentida composta d'una sens fi de veritats. Poesia és Metafísica", se'ns presenten com la clau que dóna sentit complet al text anterior. Les recerques poètiques de Palau, que són, a la vegada, i de manera indestruïble, recerques existencials de la pròpia identitat, giren entorn la relació amb la dona en un munt d'ocasions. El contacte amb la feminitat és un dels eixos vertebradors de la seva poètica.⁵

El text de Palau, per trobar-se en la primera pàgina del primer número de *Poesia*, s'ha d'interpretar com una declaració d'intencions, com una proclama de les tendències i les poètiques que hi apareixeran. En un primer moment, Palau va demanar a Riba que li escrivís un text pel número de llançament de la revista, però com que llavors no en disposava cap, s'hi va negar. Després li va demanar a J. V. Foix,⁶ que es va trobar

⁴ Sobre el text "El poeta i la poesia" i sota el títol de la revista, *Poesia*, estampat amb una acurada tipografia de color vermell, apareix un petit dibuix que és la representació d'un nu femení.

⁵ Per a més informació sobre el tema de la dona en l'obra de Palau, remetem al treball "La dona i el sexe a *Poemes de l'Alquimista* de Josep Palau i Fabre" (Perera, 2010).

⁶ J. V. Foix, en aquell moment, era "poc conegut i fins i tot tingut per una raresa, prop de l'excentricitat!" (Triadú, 2005: 10). A pesar d'això, Palau, que el coneixia de feia anys, va voler atorgar-li un paper destacat en les pàgines de *Poesia*.

en el mateix cas que Riba. Amb aquesta segona negativa, es va decidir a escriure'l ell mateix, i, encara que amb els anys passés a considerar-lo un text “ben magre”, podem estar-ne contents, ja que ell “era qui calia que l’escrivís” (Triadú, 2005: 11). El primer número de *Poesia* compta, però, amb tres poemes de Riba, de la sèrie “Per a una sola veu”,⁷ situats immediatament després de “El poeta i la poesia”. El número continua amb un petit text del mateix Palau sobre Ramon Llull i, finalment, una balada anglesa anònima en una versió feta per Marià Manent.

El segon número de *Poesia* és un monogràfic dedicat a la memòria de Bartomeu Rosselló-Pòrcel, el jove poeta mort pocs anys abans, durant la guerra civil, i que Palau i Fabre admirava confessament.⁸ De fet, Palau pretenia obrir nous camins per a la poesia catalana, i creia que el camí a seguir era el que havia deixat marcat Rosselló-Pòrcel. En aquest monogràfic hi trobem un poema de Joan Llacuna, dos de Salvador Espriu i quatre d'*Imitació de Rosselló-Pòrcel*, un petit llibre que Palau i Fabre va editar el 1945, també de manera clandestina, a través de La Sirena, l'editorial que havia creat poc abans de la revista *Poesia*. A *Imitació de Rosselló-Pòrcel*, que posteriorment passarà a ser la part central de *L'alienat de Poemes de l'Alquimista*, Palau i Fabre construeix 19 poemes a partir dels títols que Rosselló-Pòrcel va anotar, però va acabar descartant, per a la seva obra *Imitació del foc*. És curiós veure com a l'edició definitiva de *Poemes de l'Alquimista* hi ha alguns afegitons que no apareixen en els poemes publicats a *Poesia*. En primer lloc, els poemes de l'edició definitiva estan datats, i els poemes “Paraules (cerquen música)” i “Triomf d'alta follia” porten una dedicatòria: el primer, està dedicat a Joan Llacuna i, l'últim, a Joan Perucho. El poema “La gran cursa del mar”, el tercer dels quatre que apareix en aquest segon número de *Poesia*, ho fa amb una dedicatòria a Amàlia Tineo; per tant, hem de suposar que les dedicatòries a Llacuna i a Perucho són posteriors. Tan un com l'altre eren companys de generació de Palau i van compartir pàgines a la revista *Poesia*. Potser, les dedicatòries dels poemes d'*Imitació de Rosselló-Pòrcel* són en gratitud i record dels moments viscuts conjuntament als inicis de les seves respectives carreres literàries.⁹

El tercer número de *Poesia* s'obre amb un text de J. V. Foix titulat “De la poesia, encara”, encapçalat per un petit dibuix de Joan Miró. Aquest és el primer text de la revista que connecta amb l'avantguarda, connexió que s'anirà eixamplant al llarg dels següents números.¹⁰ Tot seguit, apareixen dues cançons de Shakespeare traduïdes per Josep Maria de Sagarra i, finalment, un poema en castellà de Néstor Luján. Els textos en castellà no són corrents en els números de *Poesia*: només hi apareixen el ja esmentat poema de

⁷ Al número 19 de *Poesia*, Riba publica “Reconciliació”, una altra de les cançons de la sèrie “Per a una sola veu”.

⁸ Com ho demostra, per exemple, el text “Bartomeu Rosselló-Pòrcel, precursor” (Rosselló, 2000: 19-27).

⁹ El poema “Passa la llum per amagats camins”, que no apareix a *Poesia*, però que també forma part d'*Imitació de Rosselló-Pòrcel*, a l'edició definitiva de *Poemes de l'Alquimista* està dedicat a Joan Triadú, un altre dels companys de generació.

¹⁰ Al número 4, per exemple, torna aparèixer un text de Foix, “El joc etern”, que no és sinó un recorregut personal per diversos corrents artístics (dadaisme, surrealisme, futurisme, etc.) amb una implícita defensa de l'avantguarda.

Luján i un parell de Perucho (que, posteriorment, des de les pàgines de la mateixa revista, començarà a escriure en català).

A partir d'una visió panoràmica dels tres primers números de *Poesia*, es fa palesa l'aposta estètica de Palau i Fabre, que serveix de base fonamental per sustentar els números següents. Hi ha una declaració d'intencions en el primer número, seguida d'uns poemes de Carles Riba, autor de reconegut mestratge, sobretot després del seu retorn de l'exili, l'any 1943. Es reivindica la figura i l'obra de Bartomeu Rosselló-Pòrcel com a model a seguir¹¹ i es connecta amb l'avantguarda a través de Foix, sense deixar de banda la literatura universal d'alta qualitat. També es fa evident cert eclecticisme, una altra de les característiques de la revista, pel fa a l'experiència, la procedència, les tendències estètiques o l'època històrica dels autors. Aquest eclecticisme queda conglomerat en un tot gràcies als interessos particulars de Palau i Fabre, que són els que donen forma i cos als continguts de *Poesia* i sense els quals, possiblement, aquesta barreja mancaria de sentit.

3. LA POÈTICA DE PALAU I FABRE DES DE LES PÀGINES DE *POESIA*

Els diversos números monogràfics de *Poesia*, cinc en total, estan dedicats a temes que interessaven especialment a Palau i Fabre i que, alhora, s'allunyaven de les tendències poètiques que predominaven a l'època: la contenció, el classicisme, el postnoucentisme, etc. Com ja hem vist, el segon número està dedicat a la memòria de Bartomeu Rosselló-Pòrcel. El número 6 és un monogràfic dedicat a la definició de la poesia a partir d'aforismes o notes breus de diversos autors:¹² un total de 22 frases que donen resposta a la pregunta "Què és poesia?", que encapçala sota un dibuix de Miró l'inici de la primera pàgina del número. Els aforismes reapareixen a l'última pàgina del número 12 de *Poesia*, en la què trobem sis frases, de sis autors, sota l'epígraf "Dir el mar"; i també als números 16 i 17, l'última pàgina dels quals està ocupada per una selecció de fragments d'*El gall i l'arlequí* de Jean Cocteau.

El número 9 de *Poesia* està format exclusivament per tankes de ben diversos autors. Les dues primeres, que ocupen la primera pàgina del número, són de Carles Riba, que en aquell moment estava enllestint *Del joc i del foc*, poemari confegit només a partir de tankes. Riba va ser qui va introduir aquesta estrofa mètrica en la poesia catalana, l'any 1936 i, suposem, aquesta era la manera que Palau tenia de reconèixer-li el mèrit. En l'última pàgina del número, és a dir, en el revers oposat a la primera, hi trobem tres tankes de Palau i Fabre, que formen part de "Els Grans Poemes de l'Emperador Iang-Po-Tzu". A l'edició

¹¹Serà l'únic autor al qual es dedicarà un número monogràfic de la revista.

¹²Als números 10 i 14 de *Poesia* tornem a trobar, a la última pàgina de cadascun, cinc aforismes de diversos autors que pretenen respondre la difícil qüestió "Què és poesia?".

definitiva de *Poemes de l'Alquimista*, “Els Grans Poemes de l'Emperador Iang-Po-Tzu” estan dedicats a Carles Riba i Marià Manent, que també havia cultivat les formes mètriques xineses, havia col·laborat a *Poesia* en diverses ocasions i pel qual Palau sentia una profunda admiració,¹³ i ocupen la primera de les tres parts que conformen *L'alienat*. Tanmateix, hi ha una diferència substancial entre les tankes publicades a *Poesia* i les mateixes tankes que apareixen a l'edició definitiva de *Poemes de l'Alquimista*. A les tres tankes de *Poesia*, que són la II, la V i la VI de *Poemes de l'Alquimista*, Palau hi incorpora, a la capçalera, entre parèntesi: “(Temes en i)”. En els inicis de la seva formació literària, Palau va prendre com a referents Riba i Manent, com ja hem dit. El seu posterior estudi sobre l'adaptació que Riba va fer de la tanka, i dels problemes que Palau hi trobava, s'explicita en una nota sobre “Els Grans Poemes de l'Emperador Iang-Po-Tzu” que apareix a *Poemes de l'Alquimista*:

Cap manera no em semblava més adient que la de fer que cada poema es basés sobre una vocal i la valorés per damunt de les altres sense eliminar-les. [...] un poeta pot fer un breu poema amb una vocal de fons, que aglutini el concepte i la llengua i li doni arquitectura. Així vaig fer els primers experiments. No fou sinó quan ja havia dut l'aventura una mica endavant que vaig adonar-me de la consubstancialitat o la inseparabilitat de certs temes amb certes vocals. Els temes greus es donaven en o, els lleugers en i, els tendres en e [...]. D'aquí nasqué una Teoria de les vocals, que no dono aquí perquè ultrapassa l'interès de les tankas (Palau, 2001: 213).

La “Teoria de les vocals” a la qual es refereix Palau apareix a *Quaderns de l'Alquimista*. Palau sosté que hi ha una divisió de les vocals en calentes i fredes. La gradació, de la més calenta a la més freda és la següent: ü (francesa), ó, ò, a, e (neutra), u, é, è, i. Segons explica, “les vocals calentes són les que predominen i acompanyen els afectes greus, o grandiosos, o paorosos, mentre les fredes serveixen per les coses menudes, o delicades, o puerils” (Palau, 1997: 164). Si tenim en compte les seves teories, doncs, veurem que les tankes publicades en el número 9 de *Poesia*, que, tal i com indica el mateix autor, són de temes en i, es refereixen a qüestions menudes, delicades, puerils, lleugeres. Efectivament, la temàtica que apareix a les tres tankes no és ni greu, ni grandiosa ni paorosa, ans el contrari, ja que la i és considerada pel nostre autor la vocal més freda de totes.

Un altre dels números monogràfics de *Poesia* és el 13, dedicat al surrealisme, i que, igual que el número 20, consta de vuit pàgines. La portada d'aquest número és espectacular, molt cridanera: sobre els “Textos del vident”, és a dir, Jean-Arthur Rimbaud, hi trobem impresa l'empremta de la mà esquerra de Miró en color vermell.¹⁴ Aquesta és una de les portades més recordades de *Poesia*, i també és la que

¹³El propi Palau reconeix la seva admiració per Marià Manent al text “Marià Manent i les seves versions de poesia xinesa” (Palau, 1997: 322-330).

¹⁴Joan Miró era “un desconegut aleshores en els medis artístics convencionals” (Samsó, 1995: 36) i “s'havia reclòs en la seva obra i en un cercle reduït d'amics” (Salvo, 1996: 109). L'aposta arriscada que Palau i Fabre fa a favor de

l'editorial Proa va decidir reproduir a la sobrecoberta de l'edició facsímil que va fer de la revista l'any 1976. El text de Rimbaud, que connecta inevitablement amb "El mèdiu", un text de Palau que va sortir publicat a la portada del número 16 de *Poesia*,¹⁵ expressa la necessitat del poeta d'esdevenir vident per tal d'arribar a l'inconegut i, en conseqüència, per tal d'arribar al coneixement. La segona pàgina del número està encapçalada per la pregunta "Què és surrealisme?" i, igual com hem vist en el número 6, a partir de sis frases o notes breus de diversos autors –n'hi ha tres d'André Breton–, s'intenta definir el concepte de surrealisme.¹⁶ En aquest número hi trobem, entre altres peces, un fragment de les *Visions de les filles d'Albió* de William Blake en una versió de Marià Manent, un fragment del "Poema de l'hermafrodita" de Lautréamont i el fragment primer de "Les metamorfosis de Crorimitekba", una prosa poètica de Palau i Fabre¹⁷ que es troba publicada íntegrament a *Poemes de l'Alquimista* i que és deutora de la influència de Lautréamont de manera innegable.

El número 20, que és el darrer de la revista, està dedicat a la poesia femenina i, igual que el 13, consta de vuit pàgines. El monogràfic conté la segona oda de Safo en versió de Joan Triadú; la primera de les cartes de Maria Alcoforado, la monja portuguesa, en una traducció de Palau i Fabre;¹⁸ un sonet de Louise Labé i un d'Elizabeth Barrett Browning en la versió que en fa Marià Manent; el poema, en gallec, "Este váise" de Rosalía de Castro; un fragment de *Nit blanca* de Colette; i, finalment, un assaig breu del mateix Palau sobre el concepte de poesia femenina i les seves característiques. Argumenta que la poesia, per si sola, té sempre un fort component femení i defensa que un home pot fer poesia femenina igual com una dona pot fer poesia masculina. Creu que la dona no té tanta capacitat per desprendre's d'ella mateixa i quedar-se només amb l'ànima sola, com sí que fan els homes, perquè en les dones ànima i cos viuen sempre unides. Per això considera que el poder de la creació artística és preferentment masculí.

Les pàgines de *Poesia* conformen, al llarg de la seva evolució, un ampli ventall de possibilitats poètiques i una representació de les noves tendències artístiques, a les què Palau i Fabre no estava disposat a renunciar. A més de poemes d'autors ben diversos, trobem textos sobre el fet poètic, alguns dels quals ja hem esmentat, i també petits assajos sobre l'obra de determinats autors. El número 11 és simptomàtic: en primer lloc, trobem "Note sur Auziàs March" de Maurice Molho,¹⁹ seguidament, un text de Josep Romeu sobre Paul Verlaine amb motiu del centenari del naixement de l'escriptor i, finalment, un text de Palau i Fabre titulat "Apollinaire o la poesia impura". Palau també va publicar un petit article amb el títol "Josep

l'avantguarda és evident.

¹⁵Posteriorment, Palau també va incloure el text "El mèdiu" als *Quaderns de l'Alquimista* (Palau, 1997: 161).

¹⁶Al número 19 de *Poesia* tornem a trobar un fragment breu d'André Breton en el què intenta donar una definició del surrealisme.

¹⁷Tanmateix, el text publicat a *Poesia* està signat amb el pseudònim de Jordi Camps.

¹⁸Palau i Fabre va acabar traduint totes les cartes i es van publicar, l'any 1986, a Edicions del Mall.

¹⁹Rosa Leveroni també va publicar una nota llarga sobre la poesia d'Ausiàs March al número 5 de la revista.

Carner” al número 8 de *Poesia*, que, posteriorment, va recollir als *Quaderns de l'Alquimista* (Palau, 1997: 298).

En termes generals, ara que ja hem fet un repàs sumari dels números de *Poesia*, podem veure com, a grans trets, es diferencien tres etapes al llarg de la seva evolució. En els primers números es fixen les tendències a seguir, és a dir, es mostren els models i els mestratges que Palau reconeix com a seus i que són els que guien els inicis de la revista. A partir del número 6, el dedicat a respondre a base d'aforismes la pregunta “Què és poesia?”, la revista comença un procés d'interrogació, de reflexió al voltant del fet poètic, que sol decantar-se per les opcions més radicals, deixant cada vegada més de banda les tendències predominants en el clos de la literatura catalana del moment. Aquesta radicalització estètica es fa del tot evident a partir del número 13, ja que la defensa de l'avantguarda i del surrealisme ocupa bona part de les pàgines de *Poesia*. La portada del número 13 de la revista, que com hem explicat conté la mà esquerra de Miró impresa en vermell sobre un text de Rimbaud, es pot entendre com un símbol de la ruptura que suposa l'obra de Palau i Fabre, que “jugà, amb tota consciència i amb tota premeditació, el paper d'*enfant terrible* d'una època que es caracteritza per la reserva, la contenció” (Castellet, 1978: 152). És evident, doncs, que el procés de radicalització estètica de *Poesia* transcorre en paral·lel amb el procés de revolta individual de Palau i Fabre.

Com a exemple d'aquesta radicalització, volem fer èmfasi en el poema “Paradís atroç”, publicat a la portada del número 12 de *Poesia*, perquè considerem que és una bona representació de la gosadia amb què Palau i Fabre encarava les seves iniciatives literàries. El poema en qüestió, que a la segona edició de *Poemes de l'Alquimista* va aparèixer “mutilat” per raons de censura,²⁰ expressa la trobada sexual de dos amants a través dels termes de la dansa. Aquesta temàtica –l'eròtica, la sexual–, tan característica de l'obra de Palau i Fabre, és també una de les raons que expliquen el seu bandeament per part de diversos personatges conservadors i poderosos dels cercles literaris de l'època. El mateix Palau, en múltiples ocasions, va recordar anècdotes sobre la recepció dels seus textos més explícits: “Després de la publicació del “Paradís atroç” a la revista *Poesia*, algú em va amenaçar de no comprar més la revista si persistia a publicar-hi «aquelles aberracions».” (Fuster, 1973: 18). Certament, tal i com deia Colomines referint-se als continguts de *Poesia*, “a Josep Palau i Fabre no l'interessava altra cosa que donar fe de vida, fixar la seva posició inconformista i alhora plantejar líricament els seus problemes, que anaven de l'angoixa sexual a la metafísica” (Colomines, 1963: 26). Tanmateix, no hem d'oblidar que la temàtica eròtica, en la poesia catalana de la primera meitat del segle XX, no és gaire profusa. Abans de Palau, i anterior a la guerra civil, tenim l'exemple de Joan Salvat-Papasseit, que havia fet emergir certa tradició eròtica, però queda tallada fins que Palau no la reprèn.

²⁰La primera edició del llibre va ser clandestina; es va publicar el 1952 a Barcelona, però duia un peu d'impremta fals de París. L'any 1972 va sorgir la possibilitat de reeditar-lo legalment, però la censura va suprimir uns quants poemes i diversos fragments. Del poema “Paradís atroç” es van eliminar els darrers versos: “Jo et besaria el ventre com una immensa galta, / i tu em demanaries que te'l besés per dins”.

Això va fer que, en alguns moments, en la valoració de l'obra de Palau pesés “més el judici moral que no pas el judici estrictament literari” (Salvo, 1996: 103).

Si deixem de banda, per tant, les consideracions extraliteràries sobre l'obra de Palau i Fabre, el que forçosament hem de reconèixer-li és el mèrit d'haver tirat endavant una revista que “adquireix, pel seu contingut, una qualitat sorprenent donades les circumstàncies” (Sullà, 1978: 122), perquè “aquell que fullegi *Poesia* no es pot imaginar que sigui publicada en un país trepitjat, famolenc i sense llibertat d'expressar-se en la seva llengua” (Ribé, 1977: 34). El propi Palau, a la sobrecoberta de l'edició facsímil de 1976 de la revista, escriu “La vida, concebuda com a poesia, en oposició a l'exclusivisme uniformista que ens era oficialment propugnat i imposat, esdevenia així una bandera i encobria els motius més elementals d'aquella lluita”.

4. EL FINAL DE L'AVENTURA

L'últim número de *Poesia* va aparèixer el mes de novembre de l'any 1945 (Samsó, 1995: 35). El motiu principal que va propiciar l'abandonament de l'empresa va ser una beca que el govern francès va concedir a Josep Palau i Fabre per marxar a París durant un any. Les circumstàncies van fer que s'hi quedés a viure setze anys: va renunciar “al passaport franquista a canvi dels papers de refugiat en una època en què molts exiliats canviaven els papers de refugiat pel passaport franquista” (Guillamon, 2008: 91). Els motius que van propiciar el seu autoexili són diversos. Hi ha un text del mateix Palau en què mostra amb tota cruesa la seva situació:

[...] en el moment que en el meu propi país em trobava més desesperat i més abandonat que mai (1945), va ser una beca del govern francès la que em va donar ales i salvar. Jo havia passat aquells set anys (1939-1945) amb l'obsessió de refer el país, desvivint-me per redreçar-lo, duent una activitat sens parió, sense escatimar esforços [...] ¿Què hauria estat de mi si no arribo a rebre aquella beca del govern francès el 1945? (Palau, 2008: 40).

En un altre text, quan evoca la seva arribada a París el 17 de desembre de 1945, afegeix: “Vaig sortir tan esgotat de Barcelona! Tan decebut! Aquells set anys passats amb l'única obsessió de refer el país, de salvar la nostra cultura, de reorganitzar-la de sotamà, no m'havien servit més que per a aïllar-me, fer néixer enveges, crear-me enemics” (Palau, 2008: 54). L'ofec, en tots els sentits, en el què vivia Palau va trobar remei a París.

Tanmateix, abans de la seva partida a França, Palau va participar activament en la fundació d'una altra revista, *Ariel*. El grup de joves literats que va engegar la iniciativa estava format per Joan Triadú, Miquel Terradell, Josep Romeu, Frederic-Pau Verrié i el mateix Josep Palau i Fabre. *Ariel*, de la qual van sortir-ne 23 números entre el maig de 1946 i el setembre de 1951, compartia amb *Poesia* una presentació acuradíssima i la voluntat de donar fe de vida a la cultura catalana. De tota manera, com que al darrere hi havia un conjunt d'opinions i criteris,²¹ *Ariel* no podia representar, com sí que ho va fer *Poesia*, les apostes estètiques personals que Palau volia defensar.

En diversos textos de *Poesia*, Palau fa aparèixer la seva concepció del fet poètic, la major part de vegades a través d'aforismes o textos curts. Si en fem un repàs sumari, trobem, al número 14, una sentència que diu: “La poesia és un boig que, un cop pres i fermat, hom no sap ben bé de què acusar-lo davant el tribunal”. Ja hem esmentat l'última frase del primer text que apareix a la portada del primer número de la revista: “Poesia és Metafísica”. I també volem citar “La poesia és un càncer”, que apareix al número 10 de *Poesia*. En aquesta època, Palau estava enllestint el seu poemari *Càncer*,²² que passarà a ser la part central de *Poemes de l'Alquimista*, i la connexió entre el contingut d'aquesta última sentència i el títol del llibre és inqüestionable.

Al llarg del present article hem anat veient com Josep Palau i Fabre, igual com la majoria d'autors que van publicar a *Poesia*, reaprofitava aquests materials per incloure'ls en les seves obres posteriors. Ja hem fet esment dels poemes que, posteriorment, van passar a formar part de *Poemes de l'Alquimista* i també dels textos que es van recollir a *Quaderns de l'Alquimista*. També alguns textos publicats a *Ariel* es van incloure en l'obra posterior del nostre escriptor. Aquest fet prova que durant els anys d'aprenentatge en què van tenir lloc les primeres iniciatives literàries de Palau i Fabre, com és el cas de la revista *Poesia*, els models pels quals va sentir més atracció són els que van acabar formant part de les bases estètiques sobre les quals es fonamenta la poètica de Palau, que es va consolidar poc temps després de la seva arribada a París. Per exemple, en les notes “Gènesi i motivacions” de *Poemes de l'Alquimista*, Palau escriu: “poesia entesa no com un fi en ella mateixa, sinó com un mitjà d'exploració, o d'experimentació” (Palau, 2001: 197), com una “experimentació immediata i desordenada de la vida sobre el paper”, diu a *Vuit poetes* (1952: 31). Autors com Rimbaud, Apollinaire, Mallarmé –Picasso i Artaud arribaran més tard– figuren a la nòmina de

²¹Joan Triadú, en un article en què explica la relació de Carles Riba amb la revista *Ariel*, a la qual també va col·laborar, fa un retrat de la manera amb què Riba vivia certes situacions: “sovint no podia amagar el seu desconcert i alguna vegada un malestar que l'irritava. Certs poemes, algun poeta sobretot, l'indignaven gairebé amb llur sola presència. D'altra banda, tot el que era avantguardisme –i per a ell Foix era un avantguardista– li produïa també desconfiança o enuig” (Triadú, 1978: 27). Aquesta anècdota mostra la diferència d'opinions i d'opcions que hi havia entre els escriptors de diferents generacions, i també com alguns autors consolidats abans de la guerra civil veien amb recel les tendències més agosarades o trencadores que llavors seduïen els joves escriptors.

²²Un cop a París, el mateix Palau i Fabre va editar clandestinament, pel seu compte, el poemari, que no va tenir massa difusió. Tanmateix, molts dels poemes que hi apareixen ja eren coneguts en els cercles literaris de l'època, gràcies a les lectures poètiques que Palau havia organitzat.

referents indiscutibles per entendre l'aposta estètica de Josep Palau i Fabre i, a través del recorregut que hem fet per una de les seves primeres iniciatives literàries, la revista *Poesia*, es fa evident que bona part de la seva obra posterior és deutora de la concepció poètica que va defensar des dels primers anys de la seva carrera literària.

BIBLIOGRAFIA

- Castellet, J. M.; Molas, J. (1978). *Poesia catalana del segle XX*. Barcelona: Edicions 62.
- Colomines i Puig, J. (1963). Revisió d'una època (1939-1958). La revista "Poesia". *Serra d'Or*, 11, 25-26.
- Fuster, J. (1973). Palau i Fabre, el darrer dels alquimistes. *Serra d'Or*, 164, 17-20.
- Guillamon, J. (2008). *El dia revolt. Literatura catalana a l'exili*. Barcelona: Empúries.
- Palau i Fabre, J. (1979). *Poesia*. Barcelona: Proa.
- (1997). *Quaderns de l'Alquimista*. Barcelona: Proa.
- (2001). *Poemes de l'Alquimista*. Barcelona: Proa.
- (2008). *El monstre i altres escrits autobiogràfics*. Barcelona: Galàxia Gutenberg / Cercle de Lectors.
- Perera Roura, A. (2010). *La dona i el sexe a Poemes de l'Alquimista de Josep Palau i Fabre*. Tesi de màster no publicada. Universitat de Girona, Girona.
- Ribé, M. C. (1977). Les revistes literàries clandestines de la postguerra (1939-1952). *L'Avenç*, 6, 33-38.
- Rosselló Bover, P. (Ed.) (2000). *Bartomeu Rosselló-Pòrcel i Blai Bonet*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Salvo, R. (1996). Josep Palau i Fabre: de l'aprenent de poeta a l'alquimista. *Revista de Catalunya*, 103, 101-123.
- Samsó, J. (1995). *La cultura catalana: entre la clandestinitat i la represa pública (1939-1951)* (Vol. II). Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Sullà, E. (1978). "Poesia" (1944-1945). *Els Marges*, 12, 122-123.
- Triadú, J. (1978). Carles Riba i la revista "Ariel". *Serra d'Or*, 240, 25-27.
- (2005, 9 de novembre). El primer Palau i Fabre. *Avui Cultura*, 10-11.
- Vuit poetes* (1952). Barcelona: Óssa Menor.